

THE HEROES AND OTHER POSITIVE CHARACTERS FROM THE ROMANIAN FAIRY TALES

Ioana-Steliana Tătulescu
PhD. student, University of Pitești

Abstract: In his composition, the fairy tale follows a certain stereotypy, a certain pattern. The characters of the fairy tale are also built according to this specific scheme. Always in fairy tale characters are at the antipode - the hero of the fairy tale is good, while the negative character is evil. In the battle between good and evil, good always wins, fairy tale being a deeply moralizing construction.

Heroes in fairy tales embodies positive characters. They may be of all social categories, may have supernatural powers or not, but are, without exception, beautiful, of high moral and ethical qualities.

Keywords: fairy tale, heroes, stereotypy, moral qualities, bravery.

Șăineanu definea basmul ca fiind *istorisirea unei întâmplări închipuite cu începutul stereotip: a fost odată... și al cărui element principal e miraculosul (smei, balauri, zâne, feți-frumoși): lume ce gândea 'n basme și vorbea 'n poezii EM.*¹

Nu doar începutul este stereotip, ci basmul în ansamblul său - alcătuirea lui respectând o schemă, un tipar specific.

În această stereotipie intră și personajele basmului. Ele sunt construite după o schemă specifică. În basm personajele se află la antipod - eroul basmului reprezintă binele, în timp ce personajul negativ reprezintă răul. În lupta dintre bine și rău, binele învinge întotdeauna, basmul fiind o construcție profund moralizatoare.

Eroii din basme întrușchipează personajele pozitive. Aceștia pot fi din toate categoriile sociale, pot avea sau nu puteri supranaturale, dar sunt, fără excepție, frumoși, cu înalte calități morale și etice.

În cele ce urmează vom face o sumară analiză a eroilor pozitivi din basmele românești.

Din punct de vedere social, pot fi atât feciori de împărat, cât și oameni simpli din popor.

Astfel, Prâslea-cel-Voinic era fiul cel mic al unui împărat care avea trei fii. (*Prâslea-cel-Voinic și merlele de aur*, basm cules de Petre Ispirescu)

În *Sarea în bucate* împăratul avea trei fiice.

De altfel, în foarte multe dintre basme întâlnim împărați care au trei fii sau trei fiice, iar mezinul ori mezina sunt eroii basmului, reușind să treacă cu bine peste toate încercările.

*Părinții au de obicei trei feciori sau trei fete: acest număr revine în cele mai multe povești și în mai toate feciorul cel mai mic și fata cea mai mică reușesc singuri în întreprinderile lor.*²

Aceasta nu este, însă, o regulă. Tot în *Sarea în bucate*, de exemplu, împăratul avea un singur fiu, care se căsătorește cu fiica cea mică a împăratului cu trei fete, despre care am amintit mai sus. În basmul *Aleodor împărat*, atât eroul basmului, Aleodor, fiu al unui împărat, cât și cea care i-a devenit soție, frumoasa fiică a lui Verdeș împărat, erau singuri la părinți.

În basme orice este posibil, prin urmare nu trebuie să fie neapărat fiu sau fiică de împărat; întâlnim mulți alți eroi din clase sociale modeste: ciobănași, pescari, fete sărace, orfani și orfane care ajung să se bucure de o viață îmbelșugată și fericită, ca răsplată pentru vitejia lor ori a

¹ Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a 8-a, Editura „Scrisul Romanesc”, Craiova, 1938, p. 56;

² Lazăr Șăineanu, *Basmele române*, Editura Minerva, București, 1978, p. 35;

celorlalte calități fizice și morale cu care sunt înzestrați. Aceasta deoarece în basme întotdeauna binele învinge, iar eroul este răsplătit din belșug.

Numele eroului din basm este el însuși sugestiv privind calitățile morale și, mai ales, fizice: Făt-Frumos, Făt-Frumos cu părul de aur, Prâslea-cel-Voinic, Ileana Cosânzeana, George cel Viteaz.

*Eroii principali poartă cel mai adesea nume hiperbolice, tipice basmului, foarte puțin individualizate.*³

Frumusețea fizică a eroilor este hiperbolizată:

*Cum îl văzură mesenii, îndată se rădicară și se minunară; Făt-Frumos era atâta de mândru și strălucitor, încât la soare te puteai uita, dar la el ba.*⁴ (Făt-Frumos cu părul de aur, basm cules de Petre Ispirescu)

*...vorba îi curgea din gură ca mierea, boiul îi era așa de gingaș, încât îți venea să o bei într-o bărdăcuță de apă, perișorul subțire și stufoș îi cădea pe umeri în unde, fața-i are pe vino-ncoace, ochii ăia marii, frumoși și vioi de te bagă-n boale, mânușița aia micuță și piciorușul ca de zână...*⁵ (Ileana Simziana, basm cules de Petre Ispirescu)

Nu doar frumusețea fizică este hiperbolizată, toată caracterizarea eroilor din basme conține figuri de stil la superlativ, aceștia fiind prezentați ca fiind perfecțiunea întruchipată. Sunt viteji, înțelepți, buni la suflet, corecți și iubitori de dreptate.

Dintre toate virtuțile, vitejia eroului se află pe primul loc, în timp ce la eroine cumințenia și înțelepciunea se disting în mod special. Și - desigur - mai întâi de toate, eroii din basme sunt foarte isteți, spre deosebire de zmei și alte personaje negative care, deși au, de multe ori, o forță mai mare decât eroii, stau în schimb foarte prost la capitolul "istețime", fiind foarte înceți în gândire.

Este un om de acțiune, în jurul său se țese întreaga acțiune a basmului.

Basmele nu duc lipsă de acțiune, dimpotrivă - am putea să le asemănăm din această privință cu un roman de aventuri. Eroul explorează tărâmurii nemaicălcate de picior de om, se luptă cu zmei și balauri, este supus la probe și multiple încercări. Trăsăturile fizice și de caracter le aflăm în mare parte în timpul derulării acțiunii și nu doar prin caracterizarea directă făcută de povestitor.

Personajul pozitiv din basm nu este nicidecum lacom, de fiecare dată alege să primească drept răsplătă a muncii sale obiectul cel mai vechi și mai nesemnificativ dintre toate. Această calitate îi este pe deplin răsplătită, obiectul ales dovedindu-se a fi, de fapt, cel mai valoros.

De regulă, eroul este naiv și inocent. Aceste trăsături evidențiază mai degrabă curăția sufletească, în niciun caz vreun defect.

În foarte multe basme eroii au puteri supranaturale. Astfel, Prâslea-cel-Voinic avea o putere supraomenească, întrecând cu mult puterea zmeilor cu care se lupta:

*Prâslea întrebă ce putere are zmeul și îi spuse că aruncă buzduganul cale de trei conace; atunci el aruncă și mai departe, lovindu-l în piept.[...]atunci strânse pe zmeu în brațe, îl ridică în sus și, când îl lăsă jos, îl băgă până în genunchi în pământ; se opinti și zmeul, ridică și el în sus pe Prâslea și, lăsându-l jos, îl băgă până în brâu; puindu-și toate puterile, Prâslea mai strânse o dată pe zmeu de-i pârâi oasele și, aducându-l, îl trânti așa de grozav, de îl băgă până în gât în pământ și-i și tăie capul.*⁶ (Prâslea cel voinic și merele de aur, basm cules de Petre Ispirescu)

Chiar și atunci când eroii sunt oameni normali, fără puteri supranaturale, le vin în ajutor o serie de alte personaje auxiliare care dețin aceste puteri, eroul fiind astfel ajutat să iasă victorios în lupta cu personajul negativ. Astfel, basmele sunt presărate din belșug cu năframe fermecate, cai năzdrăvani, zâne, pești sau furnici magice, ființe himerice și multe, multe altele - deoarece, așa după

³ Ovidiu Bârlea, *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 58;

⁴ Eugen Simion (coordonator), *Basme populare românești*, volumul I, Editura Academia Română – Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008, p. 468;

⁵ *Ibidem*, p. 13;

⁶ *Ibidem*, pp. 331-345;

cum spunea George Călinescu, *când într-o naratiune lipsesc acești eroi himerici nu avem de-a face cu un basm.*⁷

Șăineanu prezintă astfel ajutorul primit de erou de la adjuvanți:

*În drumul său, Făt-Frumos întâlnește diferite animale (pește, corb, tăun, albină etc.), cărora le aduce vreun folos și ele-l ajută apoi în grelele sale isprăvi, dându-i fiecare dintr-însele câte un semn de apel la nevoie (solz, pană, puf, aripă etc.). El se oprește uneori și pe la diferite ființe binefăcătoare, zâne sau sfinte, cari îi dau sfaturi și diferite talismanuri sau lucruri minunate: o basma, un săpun, o perie, o gresie și un inel sau pieptene. După ce scapă fata răpită, eroul e urmărit de zmeu sau de zmeoaică și atunci aruncă în urmă pe rând acele obiecte cari se prefac succesiv în apă, noroi, pădure, munte și zid, zăbovind pe prigonitori și înlesnind fuga tinerilor. Când însă nici aceste expediente nu reușesc a opri pe zmei, fugarii înșiși se supun la un șir de metamorfoze, spre a se sustrage urmărilor. [...] Mai adesea însă zmeul sau împăratul la care e trimis îl însărcinează cu diferite întreprinderi primejdioase (obicinuit în număr de trei), pentru săvârșirea cărora e sfătuit de calu-i năzdrăvan și de o babă sau de un moș. Ajutorul principal îl capătă însă de la animalele recunoscătoare sau de la niște tovarăși năzdrăvani (ca Frânge-Lemne, Sfarmă-Piatră, Gerilă, Flămânzilă, Setilă).*⁸

Aceste personaje auxiliare din basme numite adjuvanți, care au rolul de a-l ajuta pe erou să treacă cu bine peste toate încercările sunt și ele, alături de erou, personaje pozitive.

De cele mai multe ori adjuvanții fac parte din rândul animalelor neagresive - cai, broaște, găze sau furnici. Ele dețin puteri supranaturale, însă nu le folosesc pentru a face rău, ci dimpotrivă, pentru a ajuta personajul pozitiv să învingă în luptă. Foarte rar se întâmplă ca eroul să fie ajutat de un animal agresiv, dar chiar și atunci ajutorul primit este însoțit de pericolul de a fi ucis:

Pre când se gândea și se plângea dânsul, auzi un țipăt și o văietare care îi împlu inima de jale; se uită împregiur și văzu un balaur care se încolăcise pe un copaci și se urca să mănânce niște pui de zgrișor. Scoase paloșul Prâslea, se repezi la balaur și numaidecât îl făcu în bucățele.

Puii, cum văzură, îi mulțumiră și-i ziseră:

– Vino încoa, omule viteaz, să te ascundem aici, că, de te va vedea mama noastră, te înghite de bucurie. [...]

*– Dacă nu era binele ce mi-ai făcut și rugăciunea puilor mei, mai că te mâncam.*⁹ (*Prâslea cel voinic și merele de aur*, basm cules de Petre Ispirescu)

Eroul se evidențiază prin modestie - mezinul fiind luat în răs de tatăl său și de frații mai mari, însă el răspunzând cuviincios și fără a se mândri cu succesul obținut. Dacă-l luăm ca exemplu tot pe Prâslea-cel-Voinic, acesta răspunde fără nici o urmă de mândrie atunci când este luat peste picior de tatăl său:

– Tată, atâția ani l-ai ținut, ai suferit atâtea necazuri după urma acestui pom, mai lasă-l, rogu-te, și anul acesta, să-mi încerc și eu norocul.

– Fugi d-aci, nesocotitule, zise împăratul. Frații tăi cei mai mari, atâți și atâți oameni voinici și deprinși cu nevoile n-au putut face nimic, și tocmai tu, un mucos ca tine, o să izbutească? N-auzi tu ce prăpăstii spun frații tăi? Aici trebuie să fie ceva vrăji.

*– Eu nu mă încumet, zise Prâslea, a prinde pe hoți, ci zic că o încercare de voi face și eu, nu poate să-ți aducă nici un rău.*¹⁰ (*Prâslea cel voinic și merele de aur*, basm cules de Petre Ispirescu)

Întâlnim de cele mai multe ori în basme și falși eroi. Aceștia sunt, de obicei, frați ai personajului principal. Ei își arogă titlul de învingători în lupta cu personajul negativ și își însușesc pe nedrept roadele victoriei.

Personajul pozitiv din basm este, în general, iertător, însă - deoarece iubește dreptatea - se întâmplă în multe basme să ceară ca falșii eroi să fie pedepsiți de Dumnezeu. Autorii anonimi erau,

⁷ George Călinescu, *Estetica basmului*, Editura pentru literatură, București, 1965, p. 7;

⁸ Lazăr Șăineanu, *Basmele române*, Editura Minerva, București, 1978, pp. 36-37;

⁹ Eugen Simion (coordonator), *Op. cit.*, pp. 340-341;

¹⁰ *Ibidem*, p. 332;

cu siguranță, persoane profund religioase, iar basmul fiind o operă moralizatoare, respectă principiul creștin de a-l lăsa pe cel care ți-a greșit "în plata Domnului". De remarcat că însuși eroul se lasă astfel, deoarece știe că el este nevinovat, iar Dumnezeu este drept și-i plătește fiecăruia după faptele sale:

– *Tată, eu îi iert și pedeapsa să o ia de la Dumnezeu. Noi vom ieși la scara palatului și vom arunca fiecare câte o săgeată în sus și Dumnezeu, dacă vom fi cineva greșiți, ne va pedepsi.*

Așa făcură. Ieșiră câte trei frații în curte, dinaintea palatului, aruncară săgețile în sus și, când căzură, ale fraților celor mai mari le căzură drept în creștetul capului și-i omorâră, dar a celui mai mic îi căzu dinainte.¹¹ (Prâslea cel voinic și merele de aur, basm cules de Petre Ispirescu)

Despre rolul îndeplinit de erou în basm, aflăm din definiția basmului formulată de Nicolae Constantinescu:

Basmul este o narațiune orală, de mari dimensiuni, [...] în care un erou, de regulă uman, se confruntă cu adversari veniți din lumea non-umanului (zmei, balauri, zgripturoaice, draci), pe care îi învinge prin forțele proprii sau, cel mai adesea, cu sprijinul unor personaje ajutoare (adjuvanți), ființe umane sau animale dotate cu însușiri supranaturale.¹²

Datorită stereotipiei basmelor, acestea au putut fi clasificate în funcție de diferite aspecte, unul dintre aceste aspecte fiind funcțiile îndeplinite de personaje în basm.

Conform lui V.I. Propp, autorul cărții *Morfologia basmului, funcțiile personajelor reprezintă [...] elementele fundamentale ale basmului...*¹³

Propp a delimitat un număr de 31 de funcții. Toate aceste funcții sunt repartizate după personaje, structurate într-un mod logic denumit de către Propp *sfere de acțiune*.

Privind mai atent la funcțiile pe care Propp le-a încadrat în sfera de acțiune a eroului, gândul te poartă către un fel de călătorie inițiativă pe care eroul basmului o întreprinde. Fiecare funcție din sfera de acțiune a eroului pare a fi o probă în drumul acestuia spre maturizare.

De altfel, mulți cercetători au asemănat acțiunea întreprinsă de erou în basm cu o călătorie inițiativă.

Nu putem să nu remarcăm faptul că există o mare asemănare cu aceasta. În primul rând, este vorba de vârsta eroului, în cele mai multe dintre basme acesta fiind foarte tânăr, la trecerea de la etapa copilăriei la cea de bărbat.

Într-un studiu intitulat *Miturile și poveștile cu zâne* Mircea Eliade este de părere că basmul repetă pe un alt plan și cu alte mijloace un scenariu de inițiere imaginară pe care omul modern nu o sesizează, dar citind un basm beneficiază, de fapt, inconștient, de inițierea imaginară oferită de basm.

Ne-am putea întreba deci dacă basmul minunat nu cumva a devenit foarte de timpuriu un dublet facil al mitului și al ritului de inițiere, dacă nu cumva a avut acest rol de a reactualiza probele de inițiere la nivelul imaginarului și al oniricului.¹⁴

Conform marelui nostru istoric al religiilor și cercetător al mitului, basmele au o evidentă structură inițiativă, însă scenariul de inițiere este imaginar, nelegat de un context istorico-cultural și exprimă o comportare anistorică, arhetipică a sufletului.

Așadar, nu este de neglijat ideea unei călătorii inițiatice a eroului din basm, în urma căreia acesta intră într-o nouă etapă a vieții, aceea de bărbat, călit fiind în focul încercărilor, a probelor inițiatice.

Principalul rol al eroului din basm rămâne acela de exemplu demn de urmat, deoarece binele învinge întotdeauna răul, iar faptele bune și vitejia nu rămân niciodată nerăsplătite. El este, prin urmare, un purtător de mesaj.

¹¹ *Ibidem*, p. 345;

¹² Nicolae Constantinescu, *Studiu introductiv în Basme Populare Românești*, partea I, Editura Academia Română – Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008, p. XI;

¹³ V. I. Propp, *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970, p.26;

¹⁴ Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978, p. 189;

BIBLIOGRAPHY

- Antologie de Literatură Populară*, vol. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953;
- Angelescu, Silviu, *Mitul și literatura*, Editura Tracus Arte, București, 2010;
- Bârlea, Ovidiu, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976;
- Călinescu, George, *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1965;
- Dan, Sergiu Pavel, *Fețele fantasticului*, Editura Paralela 45, 2005;
- Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978;
- Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2005;
- Gaster, Moses, *Literatura populară română*, Ig. Haimann, București, 1883;
- Hașdeu, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, Editura Minerva, București, 1976;
- Propp, Vladimir, *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970;
- Propp, Vladimir, *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, Editura Univers, București, 1973;
- Simion, Eugen (Coordonator), *Basme Populare Românești*, vol. I și II, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008;
- Șăineanu, Lazăr, *Basmele române*, Editura Minerva, București, 1978;
- Șăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a 8-a, Editura „Scrisul Romanesc”, Craiova, 1938;
- Teodorescu, Barbu, Păun, Octav, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967;
- Todorov, Tz., *Introducere în literatura fantastică*, Editura Univers, București, 1973.